

Кондратенко Д.В., канд. екон. наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
Мужилівський В.В., аспірант
кафедри фінансів і кредиту,
ХНУБА

АНАЛІЗ УМОВ ОBOB'ЯЗKOBИХ BИДІВ СТРАХУВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Проаналізовано розміри страхових сум, максимальні розміри страхових тарифів і середніх виплат за видами обов'язкового особистого страхування та страхування відповідальності. Виявлено розбіжності граничних рівнів страхових сум і тарифів, запропоновано впровадження стандартних умов визначення їх розмірів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: обов'язкове страхування, розмір страхової суми, страховий тариф.

АННОТАЦИЯ. Проанализированы размеры страховых сумм, максимальные размеры страховых тарифов и средних выплат по видам обязательного личного страхования и страхования ответственности. Выявлены различия предельных уровней страховых сумм и тарифов, предложено внедрение стандартных условий определения их размеров.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: обязательное страхование, размер страховой суммы, страховой тариф.

ANNOTATION. The amount of insurance coverage, the maximum amount of insurance rates and average payments for types of compulsory personal insurance and liability insurance was analyzed. The differences in maximum levels of insurance premiums and tariffs were determined. The introduction of standard terms determination of their amounts was proposed.

KEYWORDS: compulsory insurance, amount of insurance sum, insurance rate.

Постановка проблеми. Формування в Україні розвинутої галузі обов'язкового страхування залежить від умов його здійснення, які за сучасних ринкових перетворень слід критично осмислити. Метою такого аналізу слугуватиме оцінка можливостей забезпечення економічної стійкості в державі та покращення соціальної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження умов здійснення страхування перебували у полі зору відомих вітчизняних теоретиків: В. Базилевич [1], О. Гаманкова [2], О. Залетов [3]. Проте комплексне системне дослідження умов діючих видів обов'язкового страхування наразі відсутнє.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування відповідності страхових сум, тарифів обов'язкового особистого страхування та страхування відповідальності, що мають відношення до фізичних осіб, їх життя та здоров'я, сучасним ринковим умовам. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: провести порівняльний аналіз розмірів страхових сум, максимальних розмірів страхових тарифів і середніх страхових виплат за видами обов'язкового особистого страхування та страхування відповідальності за останні три роки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Галузь особового страхування та страхування відповідальності покликана надавати страховий захист майнових інтересів громадян або зміцнення досягнутого ними сімейного добробуту [1]. Наразі існує потреба у розвитку обов'язкового страхування, забезпеченні його ефективного використання як механізму надання захисту населенню.

Деякі види обов'язкового страхування треба впорядкувати, вдосконалюючи умови їхнього проведення, якомога чіткіше визначаючи обов'язки страховика і форми типових договорів. Завдання з упорядкування обов'язкового страхування стосується насамперед таких видів, як медичне, страхування медичних і фармацевтичних працівників на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків, страхування від нещасних випадків на транспорті.

На основі діючого законодавства та показників середніх страхових виплат у динаміці за 2008—2010 роки авторами здійснено аналіз встановлених розмірів страхових сум, максимальних розмірів страхових тарифів за видами обов'язкового особистого страхування та страхування відповідальності, які повинні задовольнити очікування страхувальника, застрахованої особи (вигодонабувача) при укладанні договору страхування та настанні страхового випадку (табл. 1).

Дані табл. 1 віддзеркалюють усі суперечності щодо страхового захисту майнових інтересів осіб, пов'язаних із життям, здоров'ям і їх працездатністю, і підтверджують необхідність здійснення радикальних змін у умовах обов'язкового страхування щодо розмірів страхових сум і тарифів, передбачених зазначеними видами обов'язкового особистого страхування та страхування відповідальності. Зокрема, у половини проаналізованих обов'язкових видів страхування (у 14 з 28) відсутні будь-які виплати за досліджуваний період та умови їх здійснення, тобто порядок, у якому мали б бути визначені розміри максимальної страхової суми та страхового тарифу, не зважаючи на їх законодавче закріплення.

УМОВИ ЗА ВИДАМИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ

№	Вид особистого обов'язкового страхування	Максимальна страхова сума	Тариф	Середня виплата, тис. грн		
				2008 р.	2009 р.	2010 р.
1.	Медичне страхування	—	—	0,27	31,74	0,34
2.	Особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків	10-річна зарплата за останньою займаною посадою	0,01 НМДГ (неоподатковуваний мінімум доходів громадян)	—	—	—
3.	Особисте страхування працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд)	10-річна зарплата за його посадою на день страхування	2 % страхової суми	13,77	22,68	—
4.	Страхування спортсменів різних категорій	10-річне утримання за його останньою посадою	За рахунок коштів державного бюджету	—	—	—
5.	Страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини	5-річна заробітна плата за останньою посадою	8 % мінімального розміру заробітної плати	30,15	0,10	0,30
6.	Особисте страхування від нещасних випадків на транспорті	6000 НМДГ	1,5—3 % вартості проїзду (залежно від маршруту)	7,06	10,16	10,35
7.	Авіаційне страхування цивільної авіації	Еквівалент 20000 доларів США	2 % страхових сум	113,95	198,5	169,5

Продовження табл. 1

№	Вид особистого обов'язкового страхування	Максимальна страхова сума	Тариф	Середня виплата, тис. грн		
				2008 р.	2009 р.	2010 р.
8.	Страхування відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних із обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам	—	—	—	—	—
9.	Страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів	100000 грн	Базовий страховий платіж — 180 грн та коригуючі коефіцієнти	6,76	7,98	8,81
10.	Страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту	5000 НМДГ	Відповідно до умов договору	0,50	0,19	0,05
11.	Страхування працівників, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги, в тому числі здійснюють догляд за особами, які страждають на психічні розлади	—	—	—	—	—

12.	Страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру	500 НМДГ	1,5 % страхової суми залежно від категорії небезпеки об'єкта	64,33	80,10	123,20
13.	Страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну доквітлю, здорів'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою	—	—	—	—	—
14.	Страхування фінансової відповідальності, життя і здоров'я тимчасового адміністратора, ліквідатора фінансової установи та працівників Міністерства фінансів України, які визначені ним для вирішення питань щодо участі держави у капіталізації банку	—	—	—	—	—
15.	Страхування медичних та інших працівників державних і комунальних закладів охорони здоров'я та державних наукових установ на випадок захворювання на інфекційні хвороби, пов'язаного з виконанням ними професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекційних хвороб	—	—	—	—	—

Продовження табл. 1

№	Вид особистого обов'язкового страхування	Максимальна страхова сума	Тариф	Середня виплата, тис. грн		
				2008 р.	2009 р.	2010 р.
16.	Страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здо-ровою людиною, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів	Сукупність усіх претензій та позовів у розмірі від 200000 тис. до 30 млн грн	0,2—0,25 % страхової суми	—	—	—
17.	Страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності	—	—	—	—	—
18.	Страхування відповідальності щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі	—	—	—	—	—
19.	Страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання нега-тивних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів	500 НМДГ	Від 0,015 до 0,35 % страхо-вої суми	10,79	110,5	13,73

20.	Страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України	—	—	—	—	—
21.	Страхування відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам	11000 грн	1 НМДГ	—	0,90	—
22.	Страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї	11000 грн	1 НМДГ	6,18	7,40	6,90
23.	Страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну	—	—	—	—	—
24.	Страхування відповідальності морського судновласника	—	—	—	—	—
25.	Страхування відповідальності виробників (постачальників) продукції тваринного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій за шкоду, заподіяну третім особам	—	—	—	—	—

Закінчення табл. 1

№	Вид особистого обов'язкового страхування	Максимальна страхова сума	Тариф	Середня виплата, тис. грн		
				2008 р.	2009 р.	2010 р.
26.	Страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно доквільню або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів	—	—	—	—	
27.	Страхування цивільної відповідальності суб'єкта господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам унаслідок проведення вибухових робіт	—	—	—	—	
28.	Страхування життя і здоров'я волонтерів на період надання волонтерської допомоги	—	—	—	—	

Науковці наголошують, що основним заходом у медичному страхуванні буде визначення вартості послуг, котрі надаватимуть медичні заклади. Також необхідно обґрунтувати страхові тарифи. На практиці спостерігаємо дещо іншу ситуацію — не передбачено жодних значень страхових сум і страхових тарифів, однак за даними Уповноваженого органу за цим обов'язковим видом страхування здійснювались страхові виплати [4].

Аналізуючи показники розмірів максимальних страхових сум, відзначимо існування певної закономірності, де за особистим страхуванням медичних і фармацевтичних працівників на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків [5], особистим страхуванням працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд) [6], а також зі страхування спортсменів вищих категорій [7] встановлені подібні страхові суми, що дорівнюють розміру десятирічної заробітної плати за посадою особи. Однак, при однакових максимальних розмірах страхової суми навіть тлумачення істотно різняться: у першому випадку — за останньою займаною посадою, у другому — за посадою на день страхування, у третьому — за його останньою посадою. Тобто, навіть у понятійному апараті на законодавчому закріпленні умов обов'язкових видів страхування, існують розбіжності.

Втім, найважливіші моменти диспропорційності полягають саме в розмірах страхових сум і страхових тарифів, які надзвичайно відрізняються за представленими видами страхування. Наприклад, страхова сума у страхуванні життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини передбачена у розмірі не десяти, а п'ятирічної заробітної плати за останньою посадою [8], як у особистому страхуванні медичних і фармацевтичних працівників на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків [5]. Тобто, при подібних страхових випадках і подібних професіях, а також заробітних плат, особи матимуть різні розміри страхових виплат, які відрізняються у два рази. При чому ветеринар буде застрахований за тарифом, що складатиме 8 % мінімального розміру заробітної плати (трохи більше 90 грн), а медичний працівник — за тарифом у розмірі 0,01 НМДГ, що наразі складає 17 коп., (різниця — більше 500 %). При аналізі даних таблиці виникає суттєве питання: чому у разі настання однієї і тієї ж несприятливої події (зокрема, смерті застрахованої особи), держава встановила різні максимальні розміри страхових сум, і чому страхові тарифи майже за однаковими видами страхування відрізняються у сотні разів.

О. Гаманкова підкреслює, що страхова премія має забезпечувати еквівалентність страхових відносин між страховиком і всією сукупністю страхувальників даного страховика (за кожним конкретним видом страхування), а отже, бути необхідною та достатньою, щоб дати можливість страховику сформуванню належного фінансового підґрунтя для виконання своїх страхових зобов'язань [2]. В умовах особистого страхування медичних і фармацевтичних працівників на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків страхова сума складає майже 140 тис. грн (якщо брати за основу мінімальну заробітну плату), а страховий тариф — 17 коп., тобто страховий тариф при загальноприйнятому визначенні як ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування, складає 0,00012 та у подальшому при збільшенні розмірів заробітної плати — прагне до нульового значення.

Відносно максимального розміру страхової компенсації, що виплачується в разі загибелі особи від нещасного випадку на транспорті, розмір її визначено у розмірі 6000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (102 тис. грн). Більш того, рівень виплат безпосередньо постраждалим пасажиром не перевищує 4 % [3]. Науковці також наголошують на тому, що поточний розмір страхового відшкодування не забезпечує адекватну компенсацію шкоди постраждалим пасажиром [9].

При страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів страхова сума встановлена у розмірі 100 тис. грн [10]. Спостерігаємо подібну ситуацію, де обидва види страхування пов'язані з транспортом, і результат настання події один — смерть особи, а максимальні страхові суми за даними видами обов'язкового страхування різні. До того ж, страхова сума — грошова сума, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку, і на думку авторів, не повинна бути прив'язана до неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Як видно з табл. 1, рівень компенсації за смерть на транспорті значно вищий, ніж від шкоди, заподіяної третім особам від собак або зброї, де передбачена страхова сума у розмірі 11 тис. грн [11, 12], або у порівнянні зі страхуванням відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів, де максимальна страхова сума складає лише 8,5 тис. грн [13].

Щодо аналізу страхових тарифів, то тут також маємо цікаві особливості. По-перше, розміри страхових тарифів можуть силь-

но відрізнитись (від 0,01 % неоподаткованого мінімуму доходів громадян до 2 % страхової суми). По-друге, зазначимо що страхові тарифи можуть по різному встановлюватись: як відсоток від страхової суми, як відсоток від мінімальної заробітної плати, у розмірі неоподаткованих мінімумів доходів громадян, як базовий платіж і корегуючі коефіцієнти до нього, або навіть не бути чітко передбаченим, як то відповідно до умов договору у страхуванні цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду чи за рахунок державного бюджету у страхуванні спортсменів вищих категорій. Страховий тариф — це ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування [14] і його встановлення у розмірі неоподаткованих мінімумів доходів громадян суперечить чинному законодавству.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений авторами аналіз дає змогу зробити висновок про необґрунтоване прийняття умов окремих видів обов'язкового страхування, їх відсутність у деяких визначених нормативними актами видах, та непослідовність державної політики у цій сфері. Розміри максимальних страхових сум істотно відрізняються та за деякими з видів обов'язкового страхування не здатні повноцінно надати компенсацію у випадку настання несприятливих подій (смерті застрахованої особи). Автори пропонують запровадити стандартні умови визначення розмірів страхових сум зумовлених обсягами мінімальної заробітної плати. Страхові тарифи мають бути розраховані актуарно залежно від ризиків. Дотримання стандартних умов надасть прозорості та зрозумілості суб'єктам страхових послуг.

Література

1. Страхування: підр. / В. Д. Базилевич [та ін.]. — К.: Знання, 2008. — 1019 с.
2. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.08 / О. О. Гаманкова.— К., 2010. — 33 с.
3. Залетов А. Действующее обязательное личное страхование пассажиров на железнодорожном транспорте дискредитирует идею страхования / А. Залетов / [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://forinsurer.com/>
4. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2008, 2009, 2010 роки / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dfp.gov.ua/734.html>.
5. Про затвердження Порядку та умов обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'яз-

ків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.1998 №1642 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

6. Про затвердження Положення про порядок і умови обов'язкового особистого страхування працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд). Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.1995 №232 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

7. Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.1995 №378 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

8. Про затвердження Умов обов'язкового (додаткового) страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.1994 №116 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

9. Дикань В.Л. Аналіз сучасного стану розвитку обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті в Україні / В. Л. Дикань, Д. В. Кондратенко / Вісник економіки транспорту і промисловості. — Харків, 2012. — 10. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР / [Електрон. ресурс]. — Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua.](http://zakon.rada.gov.ua/)

11. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2002 №944 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

12. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 №402 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

13. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2002 №733 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

14. Про страхування. Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР / [Електрон. ресурс]. — Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua.](http://zakon.rada.gov.ua/)

Статтю подано до редакції 12.10.2012 р.